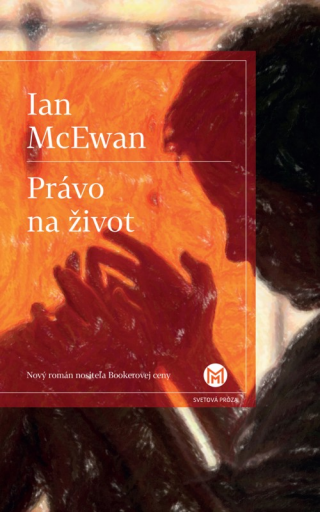

Ian
McEwan

Právo
na život

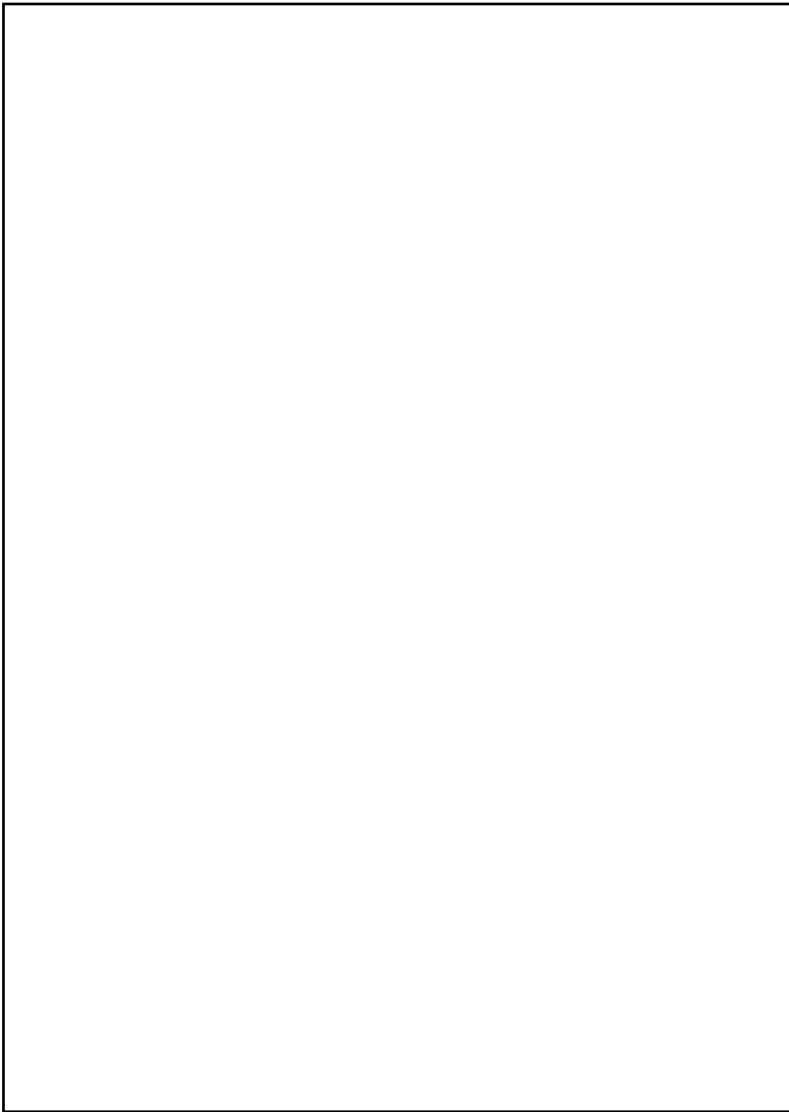
Nový román nositele Bookerovy ceny

SVETOVÁ PRŮČKA

SVETOVÁ PRÓZA

Ian
McEwan

Právo na život

Z angličtiny preložila
KATARÍNA JUSKOVÁ

slovarť

Copyright © Ian McEwan 2014

Slovak edition © Vydavateľstvo SLOVART, spol. s r. o., Bratislava 2016

Translation © Katarína Jusková 2016

Poetry Translation © Jana Kantorová-Báliková

ISBN 978-80-556-2191-3

Všetky práva vyhradené. Žiadna časť tejto knihy sa nesmie reprodukovať ani šíriť v nijakej forme, žiadnymi prostriedkami, ani elektronickými, ani mechanickými a ani vo forme fotokópií, nahrávok, ani prostredníctvom súčasného a ani budúceho informačného systému a podobne, bez predchádzajúceho písomného súhlasu vydavateľa.

Rayovi Dolanovi

*Ak súd rozhoduje v akejkoľvek veci súvisiacej...
s výchovou dieťaťa... musí prihliadať predovšetkým
na záujem dieťaťa.*

Odsek I (a),
Zákon o sociálnoprávnej ochrane dieťaťa, UK (1989)

Londýn. Koniec prvého týždňa letného súdneho obdobia po svätodušných sviatkoch. Typický júnový nečas. Fiona Mayeová, sudkyňa vyššieho súdu Anglicka a Walesu, leží v nedeľu večer vystretá doma na čalúnenom ležadle a upiera zrak ponad svoje nohy v pančuchách na druhý koniec izby, na vstavané police s knihami vo výklenku pri kozube a na miniatúrnu Renoirovu litografiu kúpajúcej sa ženy vedľa vysokého okna na druhej strane kozuba. Kúpila ju pred tridsiatimi rokmi za päťdesiat libier. Pravdepodobne falzifikát. Pod ňou, presne uprostred okrúhleho stola z orechového dreva, stojí belasá váza. Nespomína si, odkiaľ ju má. Ani kedy do nej naposledy dávala kvety. V kozube sa nekúrilo najmenej rok. Dažďové kvapky sfarbené dočierna dopadajú v nepravidelných intervaloch na kovovú mriežku, s klopaním sa odrážajú od skrkvaných zažltnutých novín. Podlahu zo širokých leštených dosák zakrýva bucharský koberec. Na okraji Fioninho zorného poľa stojí klavírne krídlo s rodinnými fotografiami v strieborných rámikoch na vyblýskanom ebenovo čiernom povrchu. Na dlážke vedľa nej na dosah ruky koncept rozsudku. Fiona leží na chrbte s neodolateľným nutkaním zmiesť to všetko z povrchu zemskeho.

V ruke drží druhú škótsku s vodou. Je celá roztrasená, dosiaľ sa nespamätala z nepríjemného krátkeho zážitku s manžlom. Pije málo, no Talisker rozriedený obyčajnou vodou z kohútika je balzomom na dušu; uvažuje, či nemá znovu vstať a prejsť k príborníku na druhom konci izby, aby si naliala tretí. Na dva prsty škótskej a viac vody. Zajtra má služ-

bu na súde, musí byť k dispozícii, keby sa nečakane vyskytli bezodkladné prípady, hoci aj teraz, kým tu polihuje a zbiera sily. Jej manžel vyrukoval so šokujúcim vyhlásením, zložil jej na plecيا neznesiteľnú ťarchu. Prvý raz za všetky tie roky sa znížila ku kriku, v ušiach jej doteraz znie slabá ozvena vlastných slov. „Idiot! Posratý idiot!“ Nevypustila z úst nadávku od bezstarostných tínedžerských návštev Newcastlu, hoci ju neraz svrbel jazyk, keď musela počúvať účelové dôkazné tvrdenia alebo irelevantné právne argumenty.

Po chvíli, zadúšajúc sa zlosťou, zo dva, tri razy zasyčala: „Ako sa opovažuješ!?“ Pokojne odpovedal, hoci to nemyslela ako otázku: „Potrebujem to. Mám päťdesiatdeväť rokov. Je to moja posledná príležitosť. Ešte som si nevypočul všetky dôkazy o posmrtnom živote.“

Aký pompézny výrok! Nez mohla sa na odpoveď, iba naňho ohromene zízala, možno aj zabudla zatvoriť ústa. Odpoveď našla až teraz na ležadle, s križom po funuse. „Päťdesiatdeväť? Máš šesťdesiat, Jack! Aký si úbohý a prízemný!“

V skutočnosti len neisto zahabkala: „Nebud' smiešny.“

„Kedy sme sa milovali naposledy, Fiona?“

Naozaj, kedy? Tú otázku jej kládol už aj predtým, zakaždým iným tónom, od vyčítavého až po hašterivý. Bolo však ťažké loviť spomienky v nedávnej minulosti, takej bohatej na udalosti. Rodinný súd musel bojovať s nepochopiteľnými názorovými nezhodami, účelovými zdôrazňovaniami jediného aspektu prípadu, intímnymi polopravdami, absurdnými obvineniami. Takisto ako vo všetkých ostatných právnych oblastiach aj tu sa bolo treba oboznamovať so špecifickými okolnosťami za pochodu. Minulý týždeň si vypočula záverečné reči v prípade rozlične ortodoxných manželov židovského pôvodu, ktorí boli v rozvodovom konaní a sporili sa o vzdelávanie svojich dcér. Koncept hotového rozsudku ležal na dlážke vedľa nej. Zajtra pred ňu opäť predstúpi bezradná Angličanka, vyziabla, bledá, neobyčajne vzdelaná matka päťročného dievčatka, napriek ubezpečeniam súdu o opaku pre-

svedčená, že ich dcéru chce vyňať spod britskej jurisdikcie jej otec, marocký podnikateľ, pravoverný moslim, ktorý má v úmysle odvieť ju do Rabatu a usadiť sa tam. Ináč zvyčajné, bežné ťahanice – u koho majú deti bývať, o domy, sociálne podpory, príjmy či o dedičstvo. Vyšší súd sa zväčša zaoberal prípadmi, kde šlo o veľké nehnuteľnosti. Bohatstvo málokeďy prináša so sebou šťastie. Rodičia si zakrátko osvojili nový slovník, oboznámili sa so zdlhavými právnymi procedúrami, a ani nevedeli ako, znevrady sa ocitli uprostred neľútostného boja s tými, ktorých kedysi milovali. A tí, čo čakali za bojovou líniou, chlapci či dievčatá, v súdnych spisoch uvádzaní iba krstným menom, ustarostení malí Benovia či Sári, sa chúlili k sebe, zatiaľ čo bohovia vysoko nad nimi bojovali do posledného dychu, od súdu pre rodinné právo, cez vyšší súd až po odvolací súd.

Všetok ten smútok mal spoločné motívy a z ľudskej stránky bol rovnaký, no neprestával ju fascinovať. Verila, že do beznádejných situácií vnáša aspoň trošku racionálnosti. Vcelku verila v ustanovenia rodinného práva. Vo chvíľach optimizmu pokladala možnosť nadradiť potreby dieťaťa nad potreby rodičov pevným ukotvením v zákone za významný civilizačný znak. Po nabitom pracovnom dni ju v poslednom čase čakali spoločenské večere rozličného druhu, oslava pri príležitosti odchodu kolegu do dôchodku v Middle Temple, koncert v Kings Place (Schubert, Skriabin), taxíky, metro, šaty, ktoré bolo treba vyzdvihnúť z čistiarne, skoncipovanie úradnej žiadosti o umiestnenie autistického syna ich upratovačky do špeciálneho školského zariadenia, a po tom všetkom konečne spánok. Vyskytol sa niekde medzi tým aj sex? Nebola si istá.

„Nerobím si záznamy.“

Rozhodil ruky na znak, že sa vzdáva.

Sledovala, ako prechádza na druhú stranu miestnosti a nalieva si Talisker, teraz ho pila aj ona. V poslednom čase sa jej videl akýsi vyšší, aj pohyby mal uvoľnenejšie. Ako tam

stál chrptom k nej, zmocnila sa jej nedobrá predtucha, že ju nechá, sprevádzaná ponížujúcim pocitom, že ju nahradí mladšia žena. Odvrhne ju a ostane sama, zbytočná. Po krátkej úvahe, či nebude jednoduchšie pristúpiť na všetko, čo od nej žiada, zahнала nepríjemnú predstavu.

Zamieril k nej s pohárom v ruke. Neniesol jej Sancerre ako inokedy o tomto čase.

„Čo vlastne chceš, Jack?“

„Pokračovať v tom vzťahu.“

„A požiadať o rozvod.“

„Nie. Nech všetko ostane po starom. Nechcem klamať.“

„Nerozumiem.“

„Vážne? Nevyhlásila si raz sama, že po dlhých rokoch spolužitia hrozí, že z manželov sa stanú súrodenci? Neunikli sme ani my, Fiona. Stal som sa tvojím bratom. Je to pohodlné a príjemné, a úprimne ťa ľúbim, ale skôr ako otrčím kopytá, rád by som si ešte užil trochu vášne...“

Z hrdla sa jej vydral priškrtený užasnutý zvuk. Zrejme ho pokladal za výsmech, lebo drsno dodal: „... extázu, zatemnenie mozgu v návale vytrženia. Nespomínaš si? Túžim to ešte zažiť, aj keď ty nie. Alebo áno?“

Neveriacky naňho vytriešala oči.

„Taká je pravda.“

Až vtedy sa zmohla na odpoveď, že je idiot na pohľadanie. Vždy si bola stopercentne istá, čo je správne, čo je prípustné a čo nie. Vzhľadom na to, že bol až dosiaľ verný manžel – aspoň predpokladala –, pôsobil jeho návrh ako urážka. Ak jej aj niekedy zahol, musel to urobiť bravúrne. Poznala už meno tej ženy. Melanie. Pripomínalo jej názov smrteľnej formy rakoviny kože. Fione bolo jasné, že ju manželova ľúbostná aférka s dvadsaťosemročnou štatističkou môže úplne odpísať.

„Ak to urobíš, my dvaja sme skončili. Bodka.“

„To má byť vyhrážka?“

„Nie, sľub.“

Konečne sa jej vrátila rozvaha. Naozaj to bolo jednoduché. Voľné manželstvo mu navrhla pred svadbou, nie po tridsiatich piatich rokoch spoločného života. Riskovať všetko, čo si spolu vybudovali, pre nejaký pominuteľný ošiaľ zmyslov! Keď si predstavila, že by sama zatúžila po niečom podobnom – „posledný úlet“ by bol pre ňu prvý –, videla iba rozvrat, tajné ľúbostné schôdzky, sklamanie, zle načasované telefonáty. Znepokojujúca predstava, že je v posteli s cudzím chlapom, novo objavované prejavy lásky a nehy, samé pokrytectvo. Nakoniec by prišlo nevyhnutné rozuzlenie, námaha vedúca k potrebe vyložiť karty na stôl. A potom by už nič nebolo ako predtým, než si odskočila. Nie, dáva prednosť terajšej nedokonalej existencii.

Až teraz, na ležadle, si začala uvedomovať skutočné rozmery tej neslýchanej urážky, jeho snahu dožičiť si potešenie aj za cenu jej utrpenia. Nemilosrdnú a bezcitnú. Neraz bola svedkom jeho cieľavedomého správania na úkor druhých, väčšinou v záujme dobrej veci. Sama sa stala obeťou prvý raz. Toto bolo čosi nové. Čo sa zmenilo? Vystretý, široko rozkročený si nalieval whisky, iba sebe, prsty voľnej ruky sa mu pohybovali do rytmu melódie, čo mu vírila v hlave, zrejme piesne, ktorú rád počúva s niekým iným, nie s ňou. Neľútostne ju ráňať bolo uňho čosi nové. Doteraz bol milý, lojálny, zhovievavý; láskavosť, na ktorú dennodenne apeloval rodinný súd, predstavovala základnú ľudskú ingredienciu. Fiona vládla mocou vziať dieťa neláskavému rodičovi a občas sa ju nezdráhala využiť. Ale odlúčiť samu seba od neláskavého manžela, keď sa cíti taká bezmocná a opustená? Kde je sudca, čo má chrániť jej záujmy?

Sebaľútosť druhých ľudí ju vždy privádzala do pomykova, rozhodne sa nebude teraz ľutovať. Radšej si dá tretí pohárik. Naliala si však len symbolicky, pridala veľa vody a znovu sa vystrela na ležadle. Áno, ich rozhovor bolo treba starostlivo zaznamenať. Dobré si ho vryť do mozgu, aby mohla dôkladne zvážiť rozsah svojej vlastnej potupy. Keď mu znovu pohrozi-

la rozhodom, ak bude pokračovať v tom, čo začal, iba zopakoval, čo už povedal, ľúbi ju, nikdy ju neprestane ľúbiť, ďalej túži žiť, ako žijú teraz, no neuspokojené sexuálne potreby mu spôsobujú nevýslovné utrpenie, a keď sa mu konečne naskytla šanca, chce ju využiť s jej vedomím a dúfa, aj s jej súhlasom. Nič pred ňou neskrýva. Mohol konať za jej chrbtom. Za tým povýšeneckým, nezmieriteľným chrbtom.

„Hm,“ zamrmlala „to je od teba naozaj pekné, Jack.“

„No, vlastne...“ zahabkal a potom zmĺkol.

Akiste mal na jazyku, že ten dej sa už nedá zastaviť. Nechcela počúvať. Nepotrebovala nič počuť. Vedela si všetko živo predstaviť. Príťažlivá štatistička robí, čo sa dá, aby zmenšila vyhliadky na návrat milenca k zatrpknutej manželke. Vybavila si neznámu kúpeľňu zaliatu ranným slnkom a Jacka, ešte vždy svalnatého, ako si so zvyčajnou netrpezlivosťou preťahuje cez hlavu napoly rozopnutú bielu bavlnenú košeľu a hádže ju do koša so špinavou bielizňou – jeden rukáv sa zachytí na okamih na okraji a košeľa spadne na zem. Peklo. Neodvratné, či s jej požehnaním, alebo bez neho.

„Odpoveď znie – nie.“ Zvýšila hlas ako prísny kantor. „Čakal si vari niečo iné?“

Cítila sa bezmocná, túžila mať tento rozhovor čo najskôr za sebou. Dozajtra musí urobiť posledné úpravy na svojom rozsudku, aby ho mohli publikovať v časopise *Rodinné právo*. O osude dvoch židovských školopovinných dievčatiek už rozhodla v uznesení doručenom súdu, no suchý text bolo treba dobrúsiť, zdôrazniť najmä rešpekt voči viere, aby bol menej napadnuteľný v prípade odvolania. Na okná začal bubnovať letný dážď, z diaľky, odkiaľsi spoza Gray's Inn Square, k nej doľahlo svišťanie pneumatík na mokrom asfalte. Jack ju opustí a život pôjde ďalej.

Črty tváre mu stvrdli, pokrčil plecami a zamieril k dverám. Pri pohľade na jeho vzdalujúci sa chrbát ju zaplavil známy strach a naskočili jej zimoriavky. Rada by ho zavolala naspäť, keby sa nebála, že ju bude ignorovať. A čo by mu vlastne

mala povedať? Objím ma, pobožkaj ma, maj si to dievča. Načúvala krokom na chodbe, ráznemu buchnutiu dverí na spálni, tichu, čo sa rozhostilo v byte, tichu a dažďu, ktorý trval už celý mesiac.

*

Najprv fakty. Obe strany pochádzali z pevne zomknutej ultraortodoxnej židovskej komunity haredim v severnom Londýne, ktorá sa riadila prísnymi pravidlami. Manželstvo Bernsteinovcov dohodli rodičia a nerátali s odporom. Dohodli, mladých do ničoho nenútili, toho sa vo vzácnej zhode pevne držali obe strany. Po trinástich rokoch všetci – mediátor, sociálna pracovníčka aj sudkyňa – dospeli k presvedčeniu, že manželstvo sa nedá zachrániť. Manželia žili teraz odlúčne a len s ťažkosťami zvládali spoločnú starostlivosť o dve deti Rachel a Noru, ktoré bývali u matky a udržiavali pravidelný kontakt s otcom. Manželstvo začalo dostávať trhliny už v prvých rokoch po svadbe. Po komplikovanom pôrode druhej dcéry spojenom s radikálnym chirurgickým zákrokom matka už nemohla počať. Otec odjakživa túžil po veľkej rodine, a tak sa začalo bolestné vzájomné odcudzovanie. Po období hlbokkej depresie (veľmi dlhom, tvrdil otec; krátkom, tvrdila matka) sa matka zapísala na Open University, získala slušné odborné vzdelanie a začala učiť v základnej škole, len čo ju začala navštevovať mladšia dcéra. Nová situácia sa nepozdávala ani otcovi, ani mnohým príbuzným. V komunite haredim, dodržiavajúcej stáročné tradície, sa od ženy čakalo, že bude vychovávať deti, čím viac potomkov, tým lepšie, a starať sa o domácnosť. Univerzitné vzdelanie a zamestnanie boli zriedkavý jav. Otec si prizval ako svedka staršieho váženého člena komunity s významným postavením a ten to potvrdil.

Ani mužom sa nedostávalo vyššieho vzdelania. Očakávalo sa, že zhruba od šestnástich rokov budú skoro všetok čas

venovať štúdiu Tóry. Málokto vyštudoval univerzitu. Šťasti aj preto žili členovia komunity haredim v neobyčajne skromných podmienkach. O Bernsteinovcoch to neplatilo, no všetko sa zmení, keď vyplatia právnikov. Jeden zo starých otcov mal podiel na výnosoch z patentu na stroj na vykôstkovanie olív a rozdelil ich medzi oboch manželov rovnako. Manželia ráтали s tým, že strovia všetko, čo majú, na právnikov, obe ženy v talároch sudkyňa dobre poznala. Navonok sa spor krútil okolo Rachelinho a Norinho vzdelávania, ale v skutočnosti išlo o to, pod akým vplyvom budú dievčatá vyrastať. Rozpútal sa súboj o ich duše.

Chlapcov a dievčatá v komunite vychovávali osobitne v záujme zachovania čistoty pohlaví. Moderné oblečenie, televízia aj internet boli zakázané, takisto styk s deťmi, ktoré mali takéto rozptýlenia povolené. Domácnosti, ktoré nedodržiavali prísne kóšer pravidlá, deti nesmeli navštevovať. Všetky oblasti každodenného života boli vyplnené pevne zaužívanými zvykmi. Problémy nastali, keď sa matka začala odťahovať od komunity, nie však od judaizmu. Napriek otcovým námietkam poslala deti do koedukačnej všeobecnozdelávacej židovskej školy, kde nemali nič proti televízii, populárnej hudbe, internetu či styku s deťmi nežidovského pôvodu. Želala si, aby tam jej dcéry pokračovali v štúdiu až do šestnástich rokov a potom sa zapísali na univerzitu, ak budú mať záujem. V písomnej svedeckej výpovedi uviedla, že chce, aby jej dcéry vedeli, ako žijú druhí ľudia, naučili sa sociálnej znášanlivosti, získali možnosť vybudovať si vlastnú kariéru, akej sa ich matke nikdy nedostalo, v dospelom veku finančnú nezávislosť a mohli si nájsť schopného a profesionálne zdatného manžela, ktorý slušne zabezpečí rodinu. Na rozdiel od jej manžela, ktorý všetok čas venoval štúdiu Tóry a vyučoval ju bezplatne osem hodín týždenne.

Napriek sile svojich argumentov Judith Bernsteinová – kostnatá bledá tvár a kučeravé ryšavé vlasy zopnuté iba veľkou modrou sponou – nezapôsobila na súd najlepším doj-

mom. Stále prisúvala rozochvenými pehavými prstami svojej právnej zástupkyni papier s poznámkami, pridusene vzdychala, prevracala oči a špúlila pery, zakaždým keď prehovorila právnička jej manžela, nemiestne sa hrabala vo veľkej koženej kabele a v jednom únavnom okamihu dlhého popoludnia z nej vylovila balíček cigariet a zapaľovač – v očiach jej manžela bezpochyby provokatívne predmety – a položila ich vedľa seba, aby boli poruke, len čo sa skončí súdne konanie. Fione to z jej vyvýšeného miesta neušlo, hoci nedala nič najavo.

Písomné svedectvo pána Bernsteina malo presvedčiť sudcu, že jeho manželka je sebecká žena, ktorá „nevie ovládať svoj hnev“ (na rodinnom súde časté, zväčša vzájomné obviňovanie oboch strán), porušila manželský sľub, rozišla sa v zlom s jeho rodičmi aj s komunitou a pretrhala zväzky medzi nimi a dievčatami. Judith na svedeckom stupienku vyhlásila, že je to naopak – svokrovci sa odmietli stretávať s deťmi, ak nebudú žiť, ako sa patrí, a nevzdajú sa moderného sveta vrátane sociálnych médií a ak sa ona nepostará, aby ich domov bol kóšer podľa zaužívaných pravidiel.

Pán Julian Bernstein, vysoký ako trstina, v ktorej ukryli malého Mojžiša, sa ospravedlňujúco hrbil nad súdnymi listinami, pajesy sa mu trúchlivo triasli, keď jeho právny zástupca obvinil odporkyňu, že nevie oddeliť vlastné potreby od potrieb svojich detí. Tvrdí, že všeličo potrebujú, no potrebuje to iba ona sama. Vytrhla dievčatá z bezpečia príjemného, dôverne známeho prostredia vyžadujúceho disciplínu, ale plného lásky, kde pravidlá a zvyky rátajú so všetkými náhodnými okolnosťami, ktorého identita je jasná a metódy overené niekoľkými generáciami, kde sú ľudia všeobecne šťastnejší a cítia sa väčšmi naplnení ako tí, čo žijú vo vonkajšom sekulárnom konzumnom svete – vo svete, ktorý sa vysmieva z duchovného života a kde masová kultúra znevažuje dievčatá aj ženy. Jej ctižiadosť je ľahkovážna, spôsoby neúctivé, ba deštruktívne. Oveľa väčšmi ako vlastné deti miluje samu seba.

Nato Judith zadržavým hlasom odpovedala, že nič nie je pre človeka, chlapca či dievča, ponižujúcejšie, ako keď mu odopierajú slušné vzdelanie a oberajú ho o dôstojnosť tým, že si nemôže vybrať vhodnú prácu; počas detstva a rokov dospievania jej vtíkali do hlavy, že hlavnou úlohou ženy je vytvoriť príjemný domov manželovi a starať sa o spoločných potomkov – už to bolo porušením jej práva vydať sa vlastnou cestou. Keď si ju napriek veľkým prekážkam zvolila a začala študovať na Open University, musela čeliť posmechu, pohrdaniu a nenávisti, preto si predsavzala, že jej dcéry nebudú trpieť podobnými obmedzeniami.

Právnicki protistrany z taktických dôvodov (jednoducho si osvojili hľadisko sudcu) zastávali názor, že v celej kauze nejde len o výchovu a vzdelanie. Súd musí rozhodnúť v záujme detí medzi dôsledným a menej dôsledným dodržiavaním náboženských tradícií. Musí vziať do úvahy kultúry, identitu, duševné stavy, túžby, príbuzenské vzťahy, základné definície, zásady lojality, neodhadnuteľnú budúcnosť.

Za takýchto okolností bolo dosť pravdepodobné, že bude rozhodnuté v prospech statusu quo, až kým sa situácia nezhorší. Koncept rozsudku – dvadsaťjeden strán rozprestretých do širokého vejára hore chrptom na dlážke – čakal, kedy bude Fiona dvíhať papier za papierom a zanášať do nich opravy mäkkou ceruzkou.

Zo spálne sa neozývalo nič, počula iba plynulý šum prenávky v daždi. Protivila sa samej sebe, keď v strehu, so zatajeným dychom napínala uši v úsilí zachytiť, kedy vrznú dvere alebo drevená dlážka. Túžila po tom a zároveň sa toho desila.

Sudcovia sa o Fione Mayeovej vyjadrovali uznanlivo, dokonca aj v jej neprítomnosti vyzdvihovali vyjadrovacie schopnosti kolegyne, jej vecné, jasné formulácie, úprimne zápalisté a okorenené takmer nebadateľnou iróniou, aj voľbu priliehavých odborných termínov v diskusii. Sám najvyšší sudca údajne prehodil na pol úst pri obede: „Chladná ako bohyňa, bystrá ako diabol, a stále krásna.“ Ona zasa usúdila, že s kaž-

dým pribúdajúcim rokom badá u seba o čosi väčšiu dôslednosť (niekto by ju mohol nazvať pedantériou), sklon všetko presne definovať, raz by sa mohol zvrhnúť na pričasté citovanie – napríklad Hoffmanna v kauze Piglowská verus Piglowski alebo Binghamu, či Warda, prípadne neodmysliteľného Scarmana; tých všetkých teraz využila. Prvý, ešte neprečítaný papier jej ochabnuto odvisol medzi prstami. Nastáva v jej živote zmena? Budú si ich učení priatelia zakrátko vzrušene šepkať pri obede tu, v Lincoln's Inn, Inner Temple či Middle Temple: *A potom ho vyrazila?* Z ich elegantného bytu v Gray's Inn, kde bude osamelo vysedávať, až kým pribúdajúce roky alebo nájomné, čo sa zdvihne ako chmúrne vody Temže za prílivu, nevymietnu odtiaľto aj ju?

Ale vráťme sa k práci. Prvý odsek: Prostredie. Po zvyčajných poznámkach o usporiadaní rodinného života, o bydlisku detí a styku s otcom sa v osobitnom odseku zamerala na komunitu haredim a všetky oblasti života v rámci jej náboženských praktík. Rozlišovať medzi tým, čo patrí bohu a čo cisárovi, nemá zmysel, takisto ako u pravoverných moslimov. Zaváhala s ceruzkou na papieri. Nie je zbytočné, alebo dokonca provokatívne, aspoň voči otcovi, hádzať moslimov a židov do jedného vreca? Ibaže by neuvažoval racionálne. To sotva. Netreba nič opravovať.

Druhý odsek nazvala Rozdiely v prístupe k morálke. Od súdu sa žiadalo, aby rozhodol o vzdelaní dvoch mladých dievčat, zvážil jednotlivé hodnoty. V prípadoch ako tento veľmi nepomáhalo poukazovať na to, čo je všeobecne prijateľné pre spoločnosť. Práve tu sa odvolala na lorda Hoffmanna. „Ide o pohľad na hodnoty, ten nemusí byť rovnaký ani u triezvo uvažujúcich ľudí. Keďže sudcovia sú tiež len ľudia, nevyhnutne musí prísť k určitej názorovej rozdielnosti v aplikácii takýchto hodnôt...“

Ďalej na tejto strane, verná svojej nedávno rozvinutej záľube v trpezlivých, presne formulovaných odbočeniach s pomocou niekoľkých stoviek slov definovala pojem *osoh*